

دارونامہ دفاع مقدس

ثبت خاطرات ثنائیس دست اندرکاران مدیریت دارویی بهداری رزمی در ۸ سال دفاع مقدس

تدوین:

دکتر عبدالمجید چراغعلی

دکتر مهدی باقری

دکتر مجید شهرتی

دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)

آذرماه ۱۳۹۵

نام کتاب: دارونامه دفاع مقدس

تألیف: عبدالمجید چراغعلی، مهدی باقری، مجید شهرتی، دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج)

ناشر: انتشارات شناخت زندگی

صفحه‌آرایی: مریم اکبری‌پور

طرح جلد: سعید چراغعلی

شمارگان: ۱۰۰۰

تاریخ و نوبت چاپ: چاپ اول ۱۳۹۵

بها: ۲۰۰۰ تومان

چاپ اول و دوم

سرشناسی: چراغعلی، عبدالمجید، ۱۳۴۱ -

عنوان: بدیدار... دارونامه دفاع مقدس: ثبت خاطرات شفاهی دست‌اندرکاران مدیریت دارویی بهداری رزمی در ۸ سال دفاع مقدس / تدوین عبدالمجید چراغعلی، مهدی باقری، مجید شهرتی؛ [بیه سفارش] دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج).

مشخصات نشر: تهران: شناخت زندگی، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۴۴۴ صفحه؛ مصوبه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۵۶۷-۳-۱، ۲۰۰۰ تومان

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - اسناد و خاطرات

موضوع: Iran-Iraq War, 1980-1988 -- War work -- Diaries

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - مراقبت‌های پزشکی

موضوع: Iran-Iraq War, 1980-1988 -- Medical care

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - خاطرات

موضوع: Iran-Iraq War, 1980-1988 -- Personal narratives

شناسه افزوده: باقری، مهدی، ۱۳۴۷ -

شناسه افزوده: شهرتی، مجید، ۱۳۴۵ -

شناسه افزوده: دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج). دانشکده داروسازی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۴۵۲/ج۱۶/DSR

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۳

شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۲۵۷۳۰

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر و نسخه‌برداری برای ناشر محفوظ است.

(نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است)

نشانی: تهران، خیابان بهایی شمالی، میدان پیروزان، خیابان پیروزان، پلاک ۳، واحد ۱

کد پستی: ۱۹۹۵۷۷۶۴۵۳ تلفکس: ۸۸۶۰۹۳۵۸

پست الکترونیکی: info@shenakhtpub.ir وبسایت: www.shenakhtpub.ir

پست الکترونیکی: dabir@isadm.ir وبسایت: www.isadm.ir

فهرست

مقدمه

۷	
۱۲	تاریخچه تأسیس واحد دارویی در بهداری رزمی سپاه
۱۶	ساختار سازمانی واحد دارویی و تجهیزات پزشکی بهداری رزمی
۲۶	داروخانه‌های اورژانس‌ها و بیمارستان‌های صحرایی
۳۱	نحوه ارائه خدمات دارویی به نیروهای خط مقدم
۳۴	نحوه تأمین نیازهای دارویی بهداری رزمی
۴۴	ارائه خدمات دارویی برای مقابله با عوارض سلاح‌های شیمیایی
۶۲	ارائه خدمات انتقال خون به نیروهای عملیاتی
۶۹	ارائه خدمات دارویی در بهداری نجات در دوران دفاع مقدس
۷۶	وزارت بهداری و خدمات دارویی دوران دفاع مقدس
۸۵	نقش دانشکده داروسازی تهران در ارائه خدمات دارویی دوران دفاع مقدس
۹۳	متن کامل مصاحبه افراد شرکت‌کننده در این پژوهش
۹۵	مطالب تهیه شده توسط آقای علی اصغر ابوالحسنی
۱۰۴	متن تدوین شده توسط آقای دکتر حسن ابوالقاسمی
۱۰۸	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای یوسف احمدیان
۱۱۳	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر ابوالحسن احمدیان
۱۲۳	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر امیر اسماعیل شمس‌الدینی
۱۲۵	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر مرتضی آذرنوش
۱۴۱	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای محمد جمال زاده
۱۵۷	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای خانه زر
۱۶۵	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر صادق رجائی
۱۷۳	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر مرتضی رفیعی تهرانی
۱۸۰	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای علی سلطانی
۱۹۰	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر علیرضا شفاعتی
۱۹۴	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر عباس شفیعی
۱۹۹	متن استخراج شده از صحبت‌های آقای نصرالله فتحیان

- ۲۰۹ متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر علی منتصری
- ۲۱۶ متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر غلامحسین نیک نژاد
- ۲۲۲ متن استخراج شده از صحبت‌های آقای دکتر مرتضی نیل‌فروشان
- ۲۳۰ متن استخراج شده از صحبت‌های همکاران بهمداری نزاچا
- ۲۳۷ تصاویر

مقدمه

حمله نیروهای حزب بعث عراق در ۱۳۵۹/۶/۱ به نهال نوپای جمهوری اسلامی ایران که آغازگر یکی از طولانی‌ترین جنگ‌های تاریخ چند سده اخیر بشریت بود علاوه بر شهادت صدها هزار نفر از بهترین فرزندان این سرزمین باعث ایجاد خسارت‌هایی برای فراوان نیز شد. با این وجود برخلاف تصور اولیه، صدام و حامیانش در این جنگ نه تنها نتوانستند این نهال را ریشه‌کن کنند بلکه باعث تبدیل شدن آن به یک درخت تنومند با ریشه‌های بسیار قوی شدند. ایجاد ساختار و تشکیلات بهداری رزمی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و بخصوص در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی یکی از تجارب متعددی بود که در جنگ تحمیلی بدست آمد. تشکیلات و نحوه ارائه خدمات دارویی به عنوان یکی از ارکان‌های اصلی بهداری رزمی از جمله تجاربی بود که در این سال‌های دفاع مقدس در جبهه‌های نبرد بتدریج رشد کرده و به یک تشکیلات نسبتاً منسجم تبدیل شد. به همین دلیل دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج) در قالب یک طرح پژوهشی علاوه بر ثبت خاطرات شفاهی تجارب مرتبط با شکل‌گیری واحد مدیریت خدمات دارویی، نحوه شکل‌گیری و ایجاد ساختار واحد مدیریت دارویی در بهداری رزمی در ۸ سال دفاع مقدس، را نیز مورد بررسی قرار داده است. هدف اصلی این طرح پژوهشی صرفاً ثبت خاطرات شفاهی افراد دست‌اندرکار واحد مدیریت خدمات دارویی و تجهیزات پزشکی در سطح صف و ستاد بهداری رزمی به منظور جلوگیری از فراموش شدن آنها بوده است. به همین منظور در این طرح ارزیابی این تجارب به صورت چرایی انجام

آنها و یا جنبه‌های مثبت و منفی آنها صورت نگرفته است.

اگرچه در ساختار تشکیلاتی بهداری رزمی سپاه تأمین و تدارک دارو و تجهیزات پزشکی و فرآورده‌های خون مورد نیاز نیروهای عملیاتی نیز بر عهده واحد دارو و تجهیزات پزشکی بهداری بود در این تحقیق این بخش از مأموریت‌های واحد دارو و تجهیزات پزشکی بصورت عمیق مورد بررسی قرار نگرفته است و صرفاً اشاره مختصری به این بخش از وظایف این واحد شده است.

روش کار

در این تحقیق از روش مصاحبه مستقیم با افراد دست‌اندرکار ارائه خدمات دارویی در دوران دفاع مقدس استفاده شده است. مصاحبه‌شوندگان از بین افرادی انتخاب شدند که در دوران دفاع مقدس مستقیماً مسئولیت ارائه خدمات دارویی به نیروهای رزمی بر عهده آنها بوده است. این افراد از بین شاغلین نیروهای مسلح (سپاه و ارتش)، مسئولین دارویی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (وزارت بهداری آن زمان) و دانشکده داروسازی تهران انتخاب شدند. در نیروهای نظامی افرادی در سطح مسئولین عالی‌رتبه (بهاری رزمی و دارویی (ستاد بهداری) و ارائه دهندگان خدمت در سطح نیروها (صف) مورد مصاحبه قرار گرفتند. مصاحبه با این افراد بصورت غیر ساختارمند انجام گرفته است. بدین صورت که بعد از ارائه توضیحات از هر مورد روش کار و اهداف انجام این پژوهش به مصاحبه‌شوندگان، آنها آزاد بودند که در یک بازه زمانی از ابتدای حضور خود در امور مرتبط با ارائه خدمات دارویی در دوران دفاع مقدس نظرات و اقدامات خود را بیان نمایند. اگرچه مصاحبه‌کنندگان در خلال مصاحبه سؤالاتی را نیز به منظور روشن شدن بهتر نکات ارائه شده مطرح می‌کردند ولی این روش غیرساختارمند در تمام مصاحبه‌ها حفظ شده است. در این روش وقت آزادی در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار می‌گرفت تا بصورت کامل مطالب خود را بیان کنند. به همین دلیل بعضی از مصاحبه‌ها تا حدود ۳ ساعت به طول انجامید. تمام مصاحبه بصورت صوتی و به ریزی ضبط می‌شدند. بعد از پیاده کردن مصاحبه‌ها، متن مصاحبه برای مصاحبه‌شوندگان ارسال شد تا در صورت نیاز اصلاحات مورد نظر خود را برای مجریان طرح ارسال نمایند. چند نفر از مصاحبه‌شوندگان اصلاحاتی در متن مصاحبه‌های خود انجام دادند. به همین دلیل برای تدوین گزارش پایانی از متن اصلاح شده مصاحبه‌ها استفاده شده است. دو نفر از افراد شرکت‌کننده در این تحقیق (آقایان ابوالحسنی و دکتر ابوالقاسمی) به جای شرکت در مصاحبه متن مورد نظر خود را از ابتدا به صورت مکتوب به مجریان طرح تحویل دادند. متن اولیه تدوین شده از مصاحبه‌ها به عنوان گزارش نهایی تحقیق با حضور آقایان ابوالحسنی، سلطانی، دکتر چراغعلی، دکتر شهرتی و دکتر باقری در روز سه شنبه ۹۴/۷/۲۷ مورد

بررسی و اصلاح قرار گرفت. متن ویرایش شده مجدداً برای تأیید نهایی در اختیار آقایان ابوالحسنی و سلطانی قرار گرفت. لازم به ذکر است که اگرچه گزارش نهایی این طرح پژوهشی عمدتاً از متن مصاحبه افراد شرکت کننده در این تحقیق تدوین شده است بدلیل ماهیت غیر ساختارمند مصاحبه‌ها بعضی مطالب مهم اما کم ارتباط با سؤال این پژوهش نیز در این مصاحبه‌ها مطرح شده‌اند که در تدوین گزارش نهایی استفاده نشده‌اند. با این وجود بدلیل اهمیت این مطالب و حفظ اصل امانتداری متن کامل ویرایش شده مصاحبه این افراد در انتهای گزارش نهایی آورده شده است.

از آنجا که طی چند سال گذشته باغ موزه دفاع مقدس و ترویج فرهنگ مقاومت نیز در حال انجام پروژه‌ای تحت عنوان مستندسازی دفاع مقدس است با هماهنگی بعمل آمده با مسئولین محترم باغ موزه مقرر شد مجریان طرح مستندسازی تجارب ارائه خدمات دارویی در دوران دفاع مقدس از آرشیو موجود در این مرکز استفاده کنند. اگرچه در طرح مستندسازی موزه نیز از روش مصاحبه با صاحب نظران استفاده شده بود روش پژوهشی آنها مصاحبه از طریق طرح سؤالات مشخص از مصاحبه شونده‌گان انجام شده است. از آنجا که خواسته شده است بطور مشخص به آن سؤالات پاسخ دهند. با این وجود از آنجا که عمدتاً سؤالات معطوف به فعالیت‌های بهداری رزمی بصورت عام بود فقط میزان کمی از مطالب آرشیو موزه به مستقیماً به بحث ارائه خدمات دارویی و بخصوص ساختار تشکیلاتی واحد دارو و تجهیزات پزشکی بهداری رزمی پرداخته بود مورد استفاده این طرح پژوهشی قرار گرفته است.

محدودیت‌های تحقیق

این تحقیق نیز مانند سایر مطالعات تحقیقاتی با محدودیت‌هایی روبرو بوده است که در این بخش به آنها اشاره می‌شود.

۱. با توجه به آنکه واحد دارو و تجهیزات پزشکی زیرمجموعه بهداری رزمی بوده است و مسئولین واحد دارو و تجهیزات پزشکی و بهداری رزمی اشتراک مسئولیت‌هایی نیز داشتند بخشی از فعالیت‌هایی که در مصاحبه‌ها بیان شده‌اند در واقع بیشتر فعالیت‌های بهداری رزمی بودند و بدلیل درهم آمیختگی شدید بهداری و خدمات دارویی در اغلب مصاحبه‌ها جدا کردن موارد مربوط به خدمات دارویی از مباحث مربوط به بهداری امکان پذیر نبود.

۲. همچنانکه در بخش روش کار ذکر شده است این تحقیق بر مبنای ثبت تجارب و خاطرات افراد دست‌اندرکار در امور بهداری رزمی و نظام دارویی کشور انجام شده

است. اگرچه افراد دست‌اندرکار دارو و تجهیزات پزشکی بهداری رزمی بسیار بیشتر از افراد مصاحبه شده در این تحقیق هستند بدیهی است بدلیل محدودیت‌ها، امکان دسترسی به تمام افراد دست‌اندرکار میسر نبوده است. بنابراین نظرات ارائه شده توسط افرادی که در این تحقیق مشارکت داشته‌اند ممکن است تمام زوایای خدمات دارویی را شامل نشده باشد و همچنان نکاتی باقی مانده باشد که باید از سایر افراد پرسیده شود. به عنوان مثال اگرچه آقای دکتر سیف‌اله به عنوان مسئول وقت بهداری نژاد اشرف کاملی به بحث دارو و تجهیزات پزشکی نژادها دارند متأسفانه بدلیل مسائل امکان مصاحبه با ایشان فراهم نشد. البته مجریان این طرح پژوهشی تلاش کردند به سایر جبران این نقیصه با انتخاب افراد مسئول در جایگاه‌های متفاوت هر مأموریت‌های متعددی تا حد زیادی این محدودیت‌ها و نقائص جبران شود.

۳. باید توجه شود که نظرات نقل شده در این مصاحبه‌ها حدود سه دهه بعد از وقوع آنها بیان می‌شوند بنابراین گذشت زمان طولانی ممکن است بعضی از زوایا و جزئیات یک ماجرا را محو کرده و قابل یادآوری نباشد. همچنین تغییر احتمالی دیدگاه افراد با گذشت زمان طولانی ممکن است در بیان زوایا و جزئیات یک ماجرا تاثیرگذار باشد. تمام افرادی که در این تحقیق مشارکت داشته‌اند از مسئولین بوده‌اند. بنابراین ممکن است در مواردی از بیان بعضی از نقاط ضعف یا احتمالی تصمیمات خود اجتناب نمایند.

۴. گزارش‌هایی این تحقیق صرفاً بر مبنای نظرات افراد شرکت‌کننده در مصاحبه‌ها تدوین شده است. محققین با قبول صحت تمام مطالب ارائه شده در مصاحبه‌ها هیچ روشی را برای تأیید نظرات ارائه شده بکار نبرده‌اند. همچنین در این تحقیق از هیچ سند مکتوبی برای تأیید یا عدم تأیید نظرات ارائه شده استفاده نشده است. تنها روش علمی بکار گرفته شده برای ارزیابی صحت نظرات ارائه شده نقل قول یک تجربه از زبان افراد مختلف شرکت‌کننده در این تحقیق است که طبعاً مشابه بودن این نظرات به تأیید اصل ماجرا کمک می‌کند.

جمع‌بندی

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که ساختار دارو تجهیزات پزشکی در بهداری رزمی نیروهای نظامی و بخصوص سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بر مبنای روش تجربه و یادگیری بوده است.

به همین دلیل با گذشت زمان و در سال‌های پایانی جنگ ارائه خدمات دارویی بهداری رزمی به نیروهای عملیاتی روندی رو به بهبود را طی کرده است. اگرچه این روش در ابتدای تشکیل بهداری رزمی و بخصوص در اولین سال‌های استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران و تشکیل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی احتمالاً مناسب‌ترین روش بوده است اما لازم است بهداری رزمی با استناد به تجارب سال‌های دفاع مقدس خود را برای ارائه خدمات دارویی در چالش‌های احتمالی آینده آماده کند. با توجه به تغییرات و پیشرفت‌های بوجود آمده در سیستم‌های بهداری رزمی در نیروهای نظامی در سطح دنیا لازم است با برنامه‌ریزی قبلی نیروهای کمی و کیفی داروساز مورد نیاز بهداری رزمی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی آموزش دیده و در اختیار باشند تا در صورت ایجاد هرگونه شرایط غیرعادی و یا جنگ‌های احتمالی آینده آمادگی ارائه مطلوب خدمات دارویی از همان روز اول آغاز بحران وجود داشته باشد. آنگاه مراکز آموزشی و بخصوص دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج) که تاکنون به داروسازان نظامی را تربیت کنند می‌توانند این نیاز را به صورت مطلوب برآورده کنند. مجریان این طرح به هشی امیدوارند که نتایج این طرح سرآغاز انجام طرح‌های پژوهشی دیگری برای ارزیابی نحوه ارائه خدمات دارویی و تبیین نقاط قوت و ضعف آن در دوران دفاع مقدس باشد.

تشکر و قدردانی

مجریان این طرح پژوهشی خدا را شاکردند که این سعادت را نصیب آنها کرد تا به منظور قدردانی از افرادی که وظیفه ارائه خدمات دارویی در دوران دفاع مقدس را به عهده داشتند این تحقیق را به سرانجام برسانند. به سرانجام رسیدن این تحقیق اگرچه بیش از همه مدیون لطف و مشارکت افرادی است که دعوت مجریان طرح را پذیرفته و با ارائه خاطرات خود اجرای این طرح را ممکن کردند پیگیری‌های مجدانه آقای دکتر مهدی باقری و مساعدت و همکاری معتمدین تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج)، مسئولین محترم باغ موزه دفاع مقدس و تریج فرهنگ مقاومت بخصوص جناب آقای سردار اخوان و آقای قادری و همچنین آقای دکتر لشگری فرمانده محترم دانشگاه علوم پزشکی ارتش نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در به ثمر رسیدن این طرح تحقیقاتی داشت که بدینوسیله از آنها تشکر و قدردانی می‌شود. همچنین لازم می‌دانیم از آقای حسین فراهانی که عکس‌های مرتبط با این پژوهش را در اختیار مجریان این پژوهش گذاشتند صمیمانه تشکر نماییم.